

מנהיגות יהודית – אין חיה כזאת

המסורת הפוליטית של הציונות הדתית בישראל

שרגא בראון

התורני (כנכס אלקטורלי וכמקדם מדיניות) ואת עמדותיהם העקרוניות. אלו ניסו להוביל (בהצלחה מועטה בלבד) מדיניות עקרונית המסרבת, לעתים קרובות, לתכתיבי הריאל-פוליטיקה. שיקוליהם ונימוקיהם הציבוריים לא ינקו ממאזן הכוחות הפוליטיים ולא מהייצוג של עמדות בוחרים, אלא מצו אלו, רוצה לומר – מהפרשנות שלהם לתורה ולהלכה. אולם גם עמדותיהם העקרוניות, שלא נטו בדרך כלל לפשרה, אוזנו על ידי אישיותם החינוכית, על ידי שיקולים ממלכתיים ועל ידי המסורת התורנית וההלכתית. אלה בלמו בדרך כלל את פריצת גבולות ההגיונות והמוסר. כך, גם כשהנציגות הפוליטית של הציבור הדתי-לאומי העדיפה את העולם התיאוקרטי על פני המשחק הפוליטי החילוני, היא התאפיינה לרוב בבגרות ובשקילות.¹

אי לך ארץ שמלך נער

על רקע זה בולטות התארגנויות פוליטיות חדשות, המאופיינות בהרכב צעיר וחסר ניסיון פוליטי ממסדי, במתח אידאולוגי גבוה, במצע דתי ולאומני קיצוני ובהתנהלות פוליטית אקטיביסטית על גבול הפרת החוק. רבות מהתארגנויות, דוגמת "הבית הלאומי", "הלב היהודי", וכמה מן המאחזים, הן התארגנויות חוץ-פרלמנטריות ואנטי-ממסדיות במוצהר. כולן חותרות תחת שלטון החוק והדמוקרטיה הפרלמנטרית בישראל. שונה מהן "חטיבת מנהיגות יהודית" – התנועה שסימנה יעד פרלמנטרי ממסדי בר השגה. תנועת "מנהיגות יהודית" הוקמה לפני כעשור מתוך תחושת ייאוש ותסכול מהישגיה המוגבלים של הפוליטיקה הדתית-לאומית בעשור האחרון - בעיקר מן הכישלונות בתחום המדיני, שבלטו על רקע הסכמי אוסלו, הנסיגה מגוש קטיף ועקירת היישובים, אך גם מתוך תחושת הכרסום בהישגים הסקטוריאליים של הציבור הדתי לאור פסיקות בג"צ, שהגנו על מיעוטים ועל זכויות אדם ברוח ליברלית.

שתי הכרעות עקרוניות עמדו בבסיסה של "הציונות הדתית" – האחת, "חזרה אל ההיסטוריה המדינית", דהיינו אימוץ והפנמה ערכית של הרעיון הלאומי, מרד בפרשנות המשיחית של "שלוש השבועות" ולקחת אחריות פוליטית מדינית על גורלו של העם היהודי; והשנייה, שיתוף פעולה עם פורקי עול תורה ומצוות, וראיית המפעל הציוני ומדינת ישראל כמפעל שיתופי שחייב לאזן בין אמונות ודעות שונות, בין הרגלי חיים שונים ובין אינטרסים שונים של הסקטורים המרכיבים את החברה היהודית והישראלית. תוך שהיא מקבלת את שתי ההכרעות האלה, פרצה החברה הדתית-לאומית את גבולות הקהילה הדתית והחלה לפעול בשדה הפוליטי של כלל הציבור הישראלי. אפשר להבחין בהבחנה גסה בשני סוגים של פוליטיקאים דתיים-לאומיים לאורך השנים: מצד אחד 'פוליטיקאים מקצועיים' - אישי ציבור שבחרו בפוליטיקה כמקצוע וכקריירה, דוגמת חיים שפירא, יוסף בורג, שאול יהלום, זבולון אורלב, הרב מלכיאל ואחרים; ומן הצד השני רבנים ממובילי עולם התורה הדתי-לאומי, דוגמת הרבנים חיים דרוקמן, חנן פורת ובני אלון, וניסיונו הכושל של הרב יהודה עמיטל. בניגוד לנציגים הפוליטיים של הציבור החרדי, שאף שהחזיקו בכינויי הרבנות רובם ככולם לא שימשו מנהיגים תורניים, הנציגות הרבנית של הציבור הדתי-לאומי הורכבה מאישים תורניים מן השורה הראשונה, וביניהם ראשי ישיבות ומורי הוראה של קהילות שונות ושל בוחרים.

שני סוגי פוליטיקאים – שני סוגי פוליטיקה. הפוליטיקאים המקצועיים עשו פוליטיקה מקצועית, פוליטיקה שהתאפיינה בגישה ריאלי-פוליטית המקבלת עליה את כללי המשחק של משאים ומתנים, פשרות, תרגילים ותככים; הרבנים הבולטים, לעומתם, הצטרפו בדרך כלל לרשימות לכנסת "כדי לא להפקיר את השדה הפוליטי בידי פוליטיקאים", וכדי להביא לדיון הציבורי ולמרחב קבלת ההחלטות את כובד משקלם

הכותב הוא יו"ר תנועת "נאמני תורה ועבודה"

ראשות הממשלה, תוכל להוביל שינוי ארוך טווח בתרבותה של המדינה.

תוכנית השלבים של "מנהיגות יהודית"

על תהליך הפיכתה של מדינת ישראל מ"מדינת היהודים למדינה יהודית" ניתן, לדעתו של מוטי קרפל, מראשי האידיאולוגיים של תנועת "מנהיגות יהודית", לדבר באופן כללי בלבד:

"בדברנו באופן כללי על מדינת ישראל כמדינה יהודית, מתכוונים אנו למדינה מודרנית, מפותחת, שכל מערכות חייה בנויות על פי הרוח הישראלית ועל מנת להביא אותה לידי ביטוי; מתכוונים אנו למדינה רלוונטית לתקופתה וזמנה, מעורבת בין העמים, המסוגלת לשלב במסגרתה את כל היקר והטוב מכל הישגי האנושות בכל תחומי החיים; מדינה בה החרות והבחירה החופשית הן יסוד הווייתה; מדינה שהיא יהודית והמצע המשותף לכל אזרחיה הוא הזהות היהודית, כלומר אין בה כבר את החלוקה הסוציולוגית הנוכחית, חלוקה מופרכת מעיקרה, בין דתיים לחילוניים. מדינה

התוכנית של "מנהיגות יהודית" חותרת להפיכת מדינת היהודים למדינה טוטאליטרית - משטר פונדמנטליסטי, בדלני ומסתגר, שונא זרים וערבים ואנטי-דמוקרטי

המתנהלת על פי משטר שתואם את רוחה, יעדיה וצרכיה הייחודיים של האומה הישראלית.

בכדי ליצור מדינה שכזו דרוש מאמץ יצירה לאומי של שניים-שלושה דורות. במסגרת יצירה זו יצטרפו לדון כל הסוגיות הקשורות למושגים של מלכות ישראל, סנהדרין, המשפט העברי וכ"ו. היקף הסוגיות המתעוררות בדיון מסוג זה ומהותן אינם כאלו שהוגה בודד מסוגל לתת להן תשובה שלימה. מתכוונים אנו למהלך של יצירה בהיקף לאומי, אליו מגויסים ובו משתתפים מרב הכוחות התורניים, הרוחניים והאינטלקטואליים של האומה. מהלך זה צריך להיות פתוח, חופשי ומשוחזר על מנת שיהיה אותנטי ומהותי ויביא את התוצאות המיוחלות. את תהליך היצירה הזה ניתן אולי להשוות, אבל במהופך, לתהליך היצירה שריכז בזמנו רבי יוחנן בן זכאי ביבנה, עת הורגש הצורך לחדש את התורה שבעל פה על מנת שתוכל להורות לעם את דרכו

ראשיה של חטיבת "מנהיגות יהודית" מגלמים דגם אישיותי חדש של עסקנים פוליטיים דתיים. הם אינם פוליטיקאים מקצועיים שצמחו לעמדות הנהגה מתוך השירות הממשלתי או מתוך עסקנות מפלגתית לאורך שנים; הם גם אינם רבנים שמביאים לפוליטיקה את כובד משקלם התורני; במידה רבה אפשר להגדירם כ"פוליטיקאים שכנגד". הם פוליטיקאים צעירים, חסרי ניסיון ובעלי מתח אידיאולוגי גבוה, שנוקטים מדיניות עצמאית. פוליטיקאים צעירים אלו מבקשים ליצור אלטרנטיבה פוליטית לדגמי המנהיגות שהציונות הדתית העמידה לאורך שנות קיום המדינה. הם עומדים בראש החץ של מגמת החלפת המנהיגות החילונית במנהיגות דתית והחלפת המשטר החילוני במשטר הכפוף לשיקולים דתיים. הם מובילים קו אידיאולוגי נחרץ, קו אקטיביסטי, לעתים עמום ולעתים בהיר, החותר להחלפת המשטר הדמוקרטי והמנהיגות החילונית הנבחרת בישראל ב"מנהיג אמוני". הם מניחים שמנהיגות אמונית שתשתלט באורח דמוקרטי על

צילום: ויקה מלמד

"המקום הריק"

השלטון הנהוגים היום בישראל. מתוך החזון ארוך הטווח הזה נגזרת האסטרטגיה הפוליטית, אלא שעד אז יש לאמץ באופן מסויג את המשטר הדמוקרטי הנוהג בישראל היום ולנצל כמנוף לקידום ערכים מנוגדים, הנתפשים על ידי קרפל כערכים יהודיים.

מחזון זה נגזרה הטקטיקה הפוליטית של "מנהיגות יהודית". מייסדי התנועה נמנעו מהקמת מפלגה דתית-לאומית נוספת, וסימנו כיעד לטווח קצר את החלפת המנהיגות הפוליטית הנוכחית בדרכים דמוקרטיות. ברוח זו כיוונו לא פחות מאשר לראשות הממשלה. התוכנית הפוליטית לטווח הקצר פשוטה ביותר: כמה עשרות אלפי מתפקדים לליכוד יוכלו לבחור את נציגי מפלגת השלטון הבאה ולהעמיד בראשה מנהיג דתי. ההנחה היא ש"מנהיג אמוני" שיעמוד בראש מפלגת השלטון יוכל לנהל מדיניות אידאולוגית ימנית נחרצת מבלי להיכנע לאילוצים פוליטיים, פנימיים ובין-לאומיים. הנחה זו נסמכת על

הבחנה אידאולוגית מבית מדרשה של "מנהיגות יהודית" בין המגמות המסורתיות של התנועה הציונית ובין הבשורה החדשה של אנשיה:

"הציונות המסורתית ביקשה להפוך את עם ישראל לעם ככל העמים ואילו: 'לנו יש... מטרה אסטרטגית אחרת לגמרי, וממילא איננו מצויים במלכוד שאליו נכנסה הציונות... מטרת המדינה היהודית היא לשמש כלי למימוש מטרת היהדות... להכרה בבורא עולם, ולאיימוץ דרך החיים המוסרית שהוא דורש מבראיו"⁴.

תנועת "מנהיגות יהודית" הבינה היטב כי מצע אידאולוגי כזה יצרום לאוזני החברה הישראלית כולה ולאוזני מתפקדי הליכוד, שבקרבם הם פועלים. צרימה זו הורגשה בהתנגדות הפנימית שאנשי התנועה זכו לה בליכוד ובהסתייגותו של מחנה הציונות הדתית, רובו ככולו, מהאידאולוגיה, מהטקטיקה ומהאנשים שלה. לאור זאת ריכזה התנועה את מאמציה בפנייה למחנה הניצי בליכוד, תוך שהיא מעמעמת את האופי הדתי הפונדמנטליסטי שלה, משתמשת בטרמינולוגיה עמומה של "דמוקרטיה יהודית", "רוח ישראלית" וכיוצא באלה, ומערערת על החלוקה בין דתיים וחילוניים, בין השאר באמצעות ליהוק

בשנות הגלות הארוכות²:

אולם אין בתהליך התרבותי ארוך הטווח הזה כדי לעמעם את הקו האקטיביסטי בהווה: "אבל, עד שתהליך היצירה הכרוך בהקמת משטר ישראלי מקורי שכזה יוכל לצאת אל הפועל – ומדובר כאמור בדורות אחדים לפחות אין לנו אלא את מדינת ישראל, זו שלנו היום, על בסיס המשטר הדמוקרטי הנוכחי [...] אלא, שגם במצב הנוכחי, ניתן לבסס התנהלות דמוקרטית בעלת כיון יהודי – דמוקרטיה יהודית, דמוקרטיה המדגישה את ערכי המוסר, התרבות, המשפט וההיסטוריה המקוריים של עם ישראל. התנהלות שכזו חיונית היום יותר מתמיד וראוי שתבוא במקום רוח הנכר השולטת היום, רוח המשכיחה מעם ישראל את עצמו ואת ייעודה ההיסטורי של מדינת ישראל"³.

דבריו של קרפל בהירים לחלוטין. בשם האידאל של מנהיגות יהודית שואפת התנועה לחולל מהפך מכריע במשטר הדמוקרטי בישראל ולחליפו במשטר ישראלי-אמוני. תוך דור או שניים אמורה להתגבש תפיסת משטר מקורית שתחליף את מנגנוני

הציונות הדתית. כל בר בי רב דחד יומא יודע כי המסורת היהודית עשירה בגישות עקרוניות מגוונות לסוגיות המשטר הראוי וזרועות השלטון, היחס לזר ולמיעוטים, חירויות היחיד והציבור, מערכת האיזונים והבלמים בין הרשויות השונות, ועוד. למעשה, חלק נכבד מהספרות התורנית עוסק בליבון שאלות אלו. אולם מה לארון הספרים היהודי הנרחב ולמרכיב "היהדות" בצירוף "מנהיגות יהודית"? התכנים שמופיעים בתוכנית השלטונית של קבוצת "מנהיגות יהודית" הם המצאה חדשה לגמרי של חברי הקבוצה. שום מקור תורני - הלכתי

מי שיתעלם מהתעצמותה של אופציית "מנהיגות יהודית", יתעורר יום אחד עם חיה כזאת – "מנהיגות יהודית דמוקרטית", שדבר אין לה עם מנהיגות, עם יהדות ועם דמוקרטיה

או הגותי - בעל משקל מעולם לא העלה על דעתו להעמיד שני בתי נבחרים, שהעליון והמכריע שבהם יהיה פתוח בפני יהודים בלבד; אף אחד לא העלה על דעתו שלמלחמת המצווה יגויסו מתנדבים בלבד; ספק אם ימצא מקור הלכתי, מעבר לפרשנות פונדמנטליסטית לפסוקי בלעם, לעזיבת האו"ם - גזירת בדידות שרק המצורעות שבמדינות העולם לוקות בה. ועוד ועוד המצאות "יהודיות" שזה מקרוב באו, שניתן למצוא בפרסומי התנועה.

2. "דמוקרטיה יהודית" ללא דמוקרטיה:

תוכנית "100 הימים" של "מנהיגות יהודית", שפרסם פייגלין, היא מתקפה כוללת על אופייה הדמוקרטי של ישראל, שתעוגן ב"חוקה מפורטת למדינה יהודית". מתקפה זו תתנהל בכמה חזיתות במקביל: הרשות המחוקקת תעבור טיהור אתני; פייגלין מציע להחליף את הכנסת בשני בתי נבחרים - בית נבחרים תחתון שיורכב מנציגות אזורית, ובית עליון שיורכב מיהודים בלבד, שייבחרו בבחירות כלליות, ויטפל בנושאים לאומיים.

הרשות השופטת תאבד מסמכותה באשר בית הנבחרים העליון ישמש גם כבית משפט לחוקה, ובמקביל: "חברי הבית העליון

של שחקנים חילונים לסרטי הפרסום של התנועה. אולם כבר לקראת הבחירות של שנת 2000 (תשס"א) פרסם משה פייגלין, ראש התנועה, תוכנית סכמטית לפעילות מידית לאחר ניצחון תנועתו בבחירות ומינויו לראשות הממשלה. התוכנית חותרת להפיכת מדינת היהודים למדינה טוטאליטרית - משטר פונדמנטליסטי, בדלני ומסתגר, שונא זרים וערבים ואנטי-דמוקרטי, המדכא את מתנגדיו האידאולוגיים. תוכנית זו, וכמוה הכתיבה של אידאולוגים מובילים בתנועה, חושפת את הפרדוקסים המובנים במשנתה האידאולוגית - פרדוקסים שהופכים את "המנהיגות היהודית הדמוקרטית" ללא מנהיגותית, לא יהודית ולא דמוקרטית.

מנהיגות ללא מנהיג

לתנועת "מנהיגות יהודית" אין ולו דמות מנהיגותית בולטת אחת שהוכיחה את עצמה בתחום כלשהו. אף אחד מראשיה מעולם לא נשא בנטל ציבורי משמעותי, או עסק בהובלה והנהגה בפועל; אף אחד מהם אינו 'מנהיג יהודי' מדגם מסורתי כלשהו – גדול תורה, ראש ישיבה או מנהיג קהילתי; אף אחד מהאנשים המציגים את עצמם כמנהיגים היהודיים העתידיים, לא הנהיג בפועל. פתרונות הקסם שהם מציעים למהפכה תרבותית מבקשים להתבסס על תחושת האכזבה מן המנהיגות הנוכחית. הם רוכבים על המשבר החריף של הזהות הישראלית והמערבית כדי להציע 'מנהיגות שכנגד'. אם ישנו דגם מנהיגות יהודי שכזה בהיסטוריה היהודית, אפשר לעיין בו ב'משל יותם' (שופטים ט') – בהיעדר עצים נושאי פרי, התופשים את עמדות ההנהגה, הם מציעים את האטד בתור מנהיג אלטרנטיבי. דבר זה בא לידי ביטוי בשני היבטים מרכזיים:

1. יהדות ללא מסורת יהודית:

"אין היום לעם ישראל בכלל, ולציבור היונק מתורת ישראל בפרט, שום תשובה רצינית ומפותחת לשאלת צורתו המבוקשת של המשטר הראוי למדינת ישראל כמדינה יהודית. אין כיום חלופה תורנית למשטר הנוכחי של מדינת ישראל".

כך כותב מוטי קרפל במאמר הנזכר לעיל, ומביע בכך את המובן לכול. אולם אין זה מונע ממנו ומחבריו לצייר "משטר יהודי חדש", שיפגע בהישגיה של מדינת היהודים ובהישגי

אין חיה כזאת?

דומה שמעטים הקוראים שיתפתו להחליף את המשטר הנוכחי בישראל, על כל חולשותיו ומגרעותיו, בהצעות המתוארות כאן. לכאורה, מיותר להידרש לשוליים הפוליטיים הירודים נוסח "מנהיגות יהודית". אולם עתות משבר עלולות להזין נטיות קיצוניות וחיפוש חלופות יסודיות למשטר הקיים. האכזבה הפוליטית של הציבור הדתי-לאומי הולידה את "חטיבת מנהיגות יהודית". תנועת "מנהיגות יהודית" מבטיחה פתרונות קסם לכל צרותיה של מדינת היהודים. אנשיה משווקים את התנועה מתוך ניסיון להעניק לה תדמית כלל-ישראלית. חבריה פועלים בקרב מפלגת "הליכוד" – ככל הנראה מפלגת השלטון הבאה. עמדותיה העקרוניות שולטות בכיפה בכלי תקשורת רבים של הציבור הדתי-לאומי דוגמת כתב העת "נקודה", שעורך מוטי קרפל, בחסותו של שלמה בן צבי, בעליו של "מקור ראשון", שנחשב לתומך הכלכלי בה. הפיתוי לבחור בנציגים אמוניים, המשדרים יותר יושרה מן הפוליטיקאים המצויים, וההתפתות ללשון החלקות המאפיינת את התעמולה של "מנהיגות יהודית" עלולות להוביל לבחירה ב"מנהיגות יהודית דמוקרטית". בבדיחה הידועה הכחיש אדם את קיומה של הג'רפה שראה, מפני שאין חיה כזו. מי שיתעלם מהתעצמותה של אופציית "מנהיגות יהודית", יתעורר יום אחד עם חיה כזאת – "מנהיגות יהודית דמוקרטית", שדבר אין לה עם מנהיגות, עם יהדות ועם דמוקרטיה.

הם שיבחרו את השופטים, בבחירות חשאיות. שופטים יעמדו לביקורת תקופתית. קידומם והמשך כהונתם יהיו קשורים בהישגיהם."

העצמאות השיפוטית תבוטל, ולראשונה בתולדות העם היהודי ייתבעו השופטים לרצות את המנהיגות כתנאי ערכי להמשך כהונתם. לא אנשי חיל, יראי אלוקים, אנשי אמת ושונאי בצע צריכים שופטי ישראל של "מנהיגות יהודית" להיות, אלא מוציאים לפועל של המדיניות הגזענית של "המדינה היהודית".

מתפקידיה המרכזיים של הממשלה "היהודית" יהיה מאבק במתנגדי המשטר היהודי המוצע לבוחרי הליכוד. המשרד שיפקד על רדיפת מתנגדי המשטר יהיה המשרד לביטחון פנים וחוק: "ביטחון פנים וחוק: המשרד יחלוש על כל נושאי הביטחון ויפעל נגד אויבי ישראל מבית ומחוץ: "אויב ישראל הוא מי ששואף לחסלה, מבחינה פיזית או מבחינה מהותית, כמדינה יהודית."⁵

במדינה היהודית-הדמוקרטית ירדפו מתנגדי המשטר מבית ומחוץ. המעיין בסרטי התעמולה שבאתר של "מנהיגות יהודית", יכול להתרשם שהפריבילגיה הדמוקרטית שמורה רק למפלגת הליכוד ולמפלגות הדתיות והימין. מול הגוש היהודי, הנאמן לאופייה של המדינה היהודית, יעמדו "איחוד מפלגות השמאל", "מפלגת העבודה" ו"שינוי". כללו של דבר - כ-50% מן המצביעים היהודיים בישראל יודרו משייכות למדינה היהודית ויסומנו כמתנגדי משטר פוטנציאליים.

הממשלה תדאג לדכא גם את חופש העמדה, המצפון וההבעה, על ידי סבב מינויים בכירים שיערך עשרה ימים לאחר עליית "מנהיגות יהודית" לשלטון. או אז יתקיים "שיבוץ תפקידי מפתח, כגון היועץ המשפטי לממשלה, יו"ר רשות השידור וכדומה, באנשים המזוהים עם מטרותיה הבסיסיות של הממשלה".

גם הצבא ייהפך למליציית מתנדבים של המזדהים עם מטרות המדינה במשטרה החדש. כך, בהיהפך מדינת ישראל, "מדינת היהודים למדינה יהודית", יתקבל משטר דמוקרטי הדומה לדמוקרטיה העממית של סין או של לאוס, ואולי אף משטר ירוד מהן.

¹ יוצא מכלל זה היה הרב מאיר כהנא הי"ד, שספק אם אפשר לראות בו נציג של הציבור הדתי-לאומי. הרב כהנא שימש דמות תורנית עבור קהל בוחריו, אך הוא לא בחל בעמדות מפקפקות ביותר מבחינה מוסרית ותורנית ובהתנהלות פוליטית מניפולטיבית.

² מוטי קרפל, "מדינת הלכה? אין חיה כזו", מתוך האתר של תנועת "מנהיגות יהודית".

³ שם, שם.

⁴ משה פייגלין, "תוכנית 100 הימים", מתוך האתר של תנועת "מנהיגות יהודית".

⁵ משה פייגלין, שם.